

Barbara Surma

Praca z dzieckiem zdolnym w przedszkolu

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 2,
11-22

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Barbara Surma

Akademia Ignatianum w Krakowie

Praca z dzieckiem zdolnym w przedszkolu

Working with Gifted Child
at Kindergarten Level

Wprowadzenie

Od września 2009 roku wraz z procesem wdrażania nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego¹ rozpoczęto wprowadzanie zmian ukierunkowanych na indywidualne potrzeby, trudności i zainteresowania uczniów w przedszkolach, szkołach i innych placówkach. W 2010 roku MEN wydało dwa rozporządzenia (późniejsze zmiany w roku 2013), które uściślają zakres działań tak zwanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jej adresata oraz warunki organizowania jej na terenie placówek². W rozporządzeniu w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach³ zapisano, że zadaniem wychowawców, nauczycieli jest rozpoznawanie i zaspokajanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawanie indywidualnych możliwości psychofizycznych

¹ Załącznik do rozporządzenia MEN z dn. 23 grudnia 2008, Dz. U. z dn. 15 stycznia 2009 r., Nr 4, poz. 17.

² Zob. Rozporządzenie MEN z dn. 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych, Dz. U. Nr 228, poz. 1490.

³ Rozporządzenie MEN z dn. 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz. U. Nr 228, poz. 1487, ze zmianami z dn. 30 kwietnia 2013 r. Dz. U. 2013 nr 0, poz. 532.

uczni, wynikających między innymi ze szczególnych uzdolnień (Dz. U. 2013 nr 0, poz. 532, §3.1). Proces wspierania dzieci szczególnie uzdolnionych w przedszkolu ma polegać na obserwacji pedagogicznej i diagnozie gotowości szkolnej, współpracy z rodzicami oraz prowadzeniu zajęć rozwijających uzdolnienia, zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, socjoterapeutycznych oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym czy udzielania porad i konsultacji (§7.1 i 2). W rozporządzeniu z roku 2010 zapisano również, że zadaniem nauczycieli jest „rozpoznanie zainteresowań i uzdolnień uczniów, w tym uczniów szczególnie uzdolnionych oraz zaplanowanie wsparcia związanego z rozwijaniem zainteresowań i uzdolnień uczniów” (§8.2).

Przytoczone zapisy w rozporządzeniach o modelu udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej implikują potrzebę weryfikacji wprowadzonych już zmian oraz zreformowania takiego podejścia do pracy z dzieckiem w przedszkolu i szkole, które odbiega od tychże zapisów. Celem artykułu jest wskazanie teoretycznych podstaw pracy dydaktyczno-wychowawczej z dzieckiem zdolnym w przedszkolu, ukierunkowanej na dostrzeżenie jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i komplementarnym rozwijaniu jego możliwości i zainteresowań. Na podstawie analizy literatury przedmiotu zostaną przybliżone pojęcia dziecka zdolnego, koncepcji zdolności oraz strategii wspierania uzdolnień. Istnieje potrzeba rozpowszechniania wiedzy na temat zdolności i kształtowania umiejętności identyfikowania dzieci uzdolnionych oraz planowania pracy wychowawczo-kształcącej, uwzględniającej ich harmonijny rozwój. Postulowane zmiany w edukacji przedszkolnej, czyli przejście z modelu transmisyjnego nauczania na model konstruowania wiedzy i aktywności dzieci pozwala na indywidualne kształtowanie potrzeb i możliwości dzieci uczestniczących w procesie wychowawczo-dydaktycznym⁴.

W Polsce w ostatnich latach podjęto kilka inicjatyw ukierunkowanych na pracę z dzieckiem zdolnym, doskonalenie nauczycieli w tym zakresie, uświadamianie nauczycieli i rodziców o potrzebie jak najwcześniejszego wspierania rozwoju dziecka i jego uzdolnień, zainteresowań. Mimo że „problem kształcenia uczniów zdolnych nie jest traktowany systemowo”⁵, jak słusznie zauważa Wiesława Limont, to jednak można stwierdzić, iż wśród nauczycieli wychowania przedszkolnego stopniowo wzrasta świadomość potrzeby wspierania indywidualnych potrzeb i zdolności dzieci.

⁴ Zob. *Rozwijanie kompetencji kluczowych uczniów w procesie edukacji wczesnoszkolnej*, red. nauk. J. Uszyńska-Jarmoc, B. Dudel, M. Głoskowska-Soldatov, Kraków-Białystok 2003; M. Karwowska-Struczyk, *Edukacja przedszkolna. W poszukiwaniu innych rozwiązań*, Warszawa 2013; J. Karbowiczek, M. Kwaśniewska, B. Surma, *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, Kraków 2011.

⁵ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak rozpoznać i jak z nim rozmawiać*, Sopot 2012, s. 30.

Istnieje coraz więcej placówek wprowadzających programy wspierania uzdolnień dzieci i starających się o uzyskanie odpowiednich certyfikatów. W ramach projektów współfinansowanych z Unii Europejskiej oraz współpracy placówek doskonalenia nauczycieli i MEN powstała między innymi publikacja na temat założeń pracy z dzieckiem uzdolnionym⁶ oraz organizowane są konferencje regionalne i ogólnopolskie dla nauczycieli⁷ oraz szkolenia. Jednakże problem dzieci szczególnie uzdolnionych jest specyficzny i dotyka wielu aspektów, które należy brać pod uwagę w pracy wychowawczo-dydaktycznej. Zostaną one przybliżone w oparciu o wybraną literaturę.

Psychologiczne i pedagogiczne rozumienie zdolności

Chcąc realizować model pomocy psychologiczno-pedagogicznej w pracy wspierającej indywidualne potrzeby i możliwości dziecka, trzeba wyjść od udzielenia odpowiedzi na kilka pytań:

- Co oznacza pojęcie dziecko zdolne?
- Jak rozumie się pojęcie zdolność, uzdolnienie?
- Jakie istnieją koncepcje zdolności?
- Jakie zdolności przejawia dziecko w wieku przedszkolnym?

W literaturze przedmiotu pod pojęciem ucznia zdolnego najczęściej rozumie się osobę o wysokim ilorazie inteligencji, twórczej postawie i silnej motywacji do uczenia się⁸. Jeśli chodzi o dziecko w wieku szkolnym to cechy te w sposób wyraźny odznaczają je od rówieśników rozwijających się w sposób przeciętny. Dziecko zdolne w szkole często osiąga niższe wyniki od swych rówieśników, co jest tematem licznych badań naukowców⁹. Natomiast nas interesuje jakie cechy określają dziecko zdolne w wieku przedszkolnym. W literaturze podaje się różne definicje i klasyfikacje zdolności, wynikające z rozwoju myśli filozoficznej¹⁰ oraz wyodrębnienia wielu dziedzin naukowych, które w ramach swoich badań opracowały narzędzia określające poziom inteligencji, twórczości i motywacji jednostek.

W. Limont podaje, że „biorąc pod uwagę przyjęte definicje zdolności, teorie nad zdolnościami można podzielić na kilka grup koncentrujących się na: strukturze uzdolnień, charakterystyce osoby zdolnej lub jej rozwoju”¹¹. Przybliżenie tych koncepcji pomoże przyjąć definicję pojęcia dziecka

⁶ Założenia projektowanych zmian. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Informator, Warszawa 2010; www.efs.men.gov.pl (dostęp: 15.04.2014).

⁷ Informacje o konferencjach, szkoleniach na stronie: www.ore.edu.pl (dostęp: 15.04.2014).

⁸ Założenia projektowanych zmian. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, dz. cyt., s. 18.

⁹ Zob. B. Dyrda, *Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć jako niepowodzenie szkolne uczniów zdolnych. Diagnoza i terapia*, Kraków 2000 oraz teżże: *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, Warszawa 2012.

¹⁰ Zob. W. Andrukowicz, *By dziecko było geniuszem. Wprowadzenie do edukacji komplementarnej*, Kraków 2012.

¹¹ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak rozpoznać i jak z nim rozmawiać*, dz. cyt., s. 41.

zdolnego w wieku przedszkolnym. Klasyczne rozumienie zdolności utożsamianej z inteligencją pojmowaną jako dyspozycja o charakterze ogólnym pozwalająca na skuteczne uczenie się i działanie we wszystkich dziedzinach aktywności człowieka, niezależnie od ich specyficzności¹² prowadzi do wypracowania modelu zdolności ogólnych. W ramach tego modelu wypracowano pewne przesłanki charakteryzujące dziecko zdolne w wieku przedszkolnym. Badania przeprowadzone przez Letę S. Hollingworth (1886-1939) wskazują, że dzieci o ilorazie inteligencji powyżej 130 zazwyczaj wyrastają na wybitne jednostki. Jednakże warunkiem rozwoju tychże zdolności jest wczesna identyfikacja, przeprowadzenie i postawienie wieloaspektowej i właściwej diagnozy, z uwzględnieniem określenia dojrzałości społecznej i emocjonalnej. Badaczka ta wskazała, że dzieci zdolne wykazują asynchronię rozwojową przejawiającą się w kontaktach społecznych i funkcjonowaniu emocjonalnym¹³. Wszelka zatem interwencja pedagogiczna w pracy z dzieckiem w wieku przedszkolnym i późniejszym powinna się opierać na właściwie przeprowadzonej diagnozie, zauważeniu zdolności dziecka, jego potrzeb, ale także jego ewentualnych problemów, często wynikających z nieharmonijnego rozwoju. Modele zdolności ogólnych definiują dziecko zdolne jako to, które dzięki wysokiemu ilorazowi inteligencji umiejętnie działa we wszystkich dziedzinach.

Dalsze badania nad zdolnościami pozwoliły na wyodrębnienie obok zdolności ogólnej tak zwanych zdolności specyficznych, z których to wynikają kolejne modele oparte: na analizie czynnikowej, koncepcji inteligencji wielorakiej i struktur uzdolnień kierunkowych W. Limont. Po ich analizie można stwierdzić, że dziecko zdolne w zależności od różnych czynników może się posługiwać różnymi rodzajami inteligencji. Na przykład Raymond Cattell (1905-1998) i John Horn (1928-2006) wymieniają inteligencję płynną niezależną od doświadczenia oraz skryzalizowaną, polegającą na posiadaniu takiej wiedzy i umiejętności, które są ważne w konkretnych kontekstach kulturowych. W innych modelach wymienia się inne niezależne czynniki, warunkujące specyficzne zdolności. Wymienia się „rozumienie informacji werbalnych, płynność werbalną; zdolności numeryczne, szybkość spostrzegania i rozpoznawania obiektów; rozumowanie indukcyjne, wizualizację przestrzenną; pamięć¹⁴”.

Takie podejście wskazuje, że dziecko zdolne może przejawiać zdolności w wybranych obszarach. Podobnego specyficznego podziału zdolności dokonał Howard Gardner, proponując koncepcję inteligencji wielora-

¹² Tamże, s. 42. Zob. E. Nęcka, *Inteligencja. Geneza. Struktura. Funkcje*, Gdańsk 2003; J. Strelau, *Inteligencja człowieka*, Warszawa 1997.

¹³ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak rozpoznać i jak z nim rozmawiać*, dz. cyt., s. 44.

¹⁴ Tamże, s. 45–46; Zob. E. Nęcka, *Inteligencja*, dz. cyt.

kich¹⁵. Dokonany przez niego podział na osiem inteligencji: językową, logiczno-matematyczną, muzyczną, cielesno-kinetyczną, przestrzenną, inter- i intrapersonalną oraz przyrodniczą wykorzystywany jest przez nauczycieli w planowaniu zajęć ukierunkowanych na różne aktywności i diagnozowaniu dzieci. Świadomość zróżnicowania rozwoju dzieci i ich możliwości nadaje nowy wymiar rozumienia realizacji celu edukacji, jakim jest wszechstronny rozwój dzieci. W tym kontekście nabiera on bardziej komplementarny i indywidualny charakter.

Koncepcje te uzupełnia model struktur uzdolnień ukierunkowanych, który akcentuje różnorodność obszarów i dziedzin aktywności człowieka. Dziecko zdolne zatem uaktywnia swoje predyspozycje w dziedzinach takich jak: artystyczna, humanistyczna, przyrodnicza, matematyczno-fizyczna.

Wymienione koncepcje i przytoczone definicje inteligencji w pewnym stopniu nakreślają obraz dziecka zdolnego. Wykazuje ono w określonych obszarach własnej aktywności ogólne bądź specyficzne zdolności. Ze względu na to, że dziecko w wieku przedszkolnym jest w trakcie procesu rozwojowego, trudno jest jednoznacznie stwierdzić jakie zdolności rozwinie. Zdolności dziecka traktowane są w tym wieku raczej jako potencjalne. Zakłada się, że rozwój zdolności jest uwarunkowany wieloczynnikowo, a zatem należy jak najwcześniej obserwować dziecko. Diagnoza powinna być całościowa i wieloaspektowa, uwzględniająca różne podejścia do zdolności, bowiem nie jest to pojęcie jednorodne.

Najważniejsze w pracy z dzieckiem zdolnym jest założenie, że każde dziecko ma jakieś zdolności. Trzeba je tylko zauważyć i wspierać¹⁶.

Innym problemem są dzieci tak zwane „podwójnie wyjątkowe”¹⁷, które w pewnych obszarach wykazują wybitne zdolności przy jednoczesnym występowaniu określonych deficytów rozwojowych. Dzieci takie potrzebują dodatkowego wsparcia ze strony nauczycieli specjalistów, którzy nie tylko będą dostrzegać problemy i stosować programy terapeutyczno-kompensacyjne, ale również rozwijać ich specyficzne zdolności.

W przedszkolu łatwiej jest zdiagnozować specyficzne zdolności dziecka niż ogólne. Rzadko bowiem bada się poziom inteligencji dziecka, a także w tym wieku nie można zaobserwować wysokiej motywacji do uczenia się, gdyż podstawową jego aktywnością jest zabawa. Natomiast wiele dzieci wykazuje na tym etapie rozwoju postawę twórczą, która jest intensywnie wspierana działalnością edukacyjną.

¹⁵ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, przeł. A. Jankowski, Poznań 2002; zob. M.L. Kornhaber, W.K. Wake, *Inteligencja: wielorakie perspektywy*, przeł. M. Grabosz, M. Śmieja, Warszawa 2001.

¹⁶ I. Czaja-Chudyba, *Jak rozwijać zdolności dziecka*, Warszawa 2009.

¹⁷ M. Bednarska, E. Musiał, *O nauczycielu. Podręcznik do pedeutologii*, dz. cyt., s. 19.

Uwarunkowania rozwoju uzdolnień dziecka w wieku przedszkolnym

Rozwój zdolności, rozumianych zgodnie z przedstawionymi modelami, zależy od wielu czynników wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Do uwarunkowań wewnętrznych autorzy tak zwanych modeli systemowych zaliczają cechy osobowościowe, procesy psychiczne i poznawcze, zdolności ogólne, kierunkowe i twórcze¹⁸. I tak J.S. Renzulli przyjmuje w swojej koncepcji model zdolności ogólnych. Wymienia trzy pierścienie obejmujące ponadprzeciętne zdolności ogólne i uzdolnienia kierunkowe, zdolności twórcze (płynność, giętkość, oryginalność myślenia, pomysłowość, otwartość na nowe doświadczenia oraz ciekawość poznawczą) oraz zaangażowanie w wykonywane zadanie (głęboka koncentracja). Dodatkowo wymienia czynniki pozaintelektualne, między innymi: optymizm, przyjemność z wykonywania zadania, odwagę, niezależność psychiczną i intelektualną, głębokie przekonanie moralne o słuszności podejmowanych decyzji i własnego postępowania, umiłowanie dyscypliny, zaangażowanie i pasję, wrażliwość, empatię, energię fizyczną i mentalną, ciekawość poznawczą, pewność siebie¹⁹. Czynniki wewnętrzne powinny być wspierane przez działania edukacyjne, czyli czynniki zewnętrzne. Ujawnienie potencjalnych zdolności musi być rozpoznane i stymulowane od najwcześniejszych chwil życia.

W przypadku każdego rozwoju, jak zauważa Wiesław Andrukowicz, „zachodzą mechanizmy prowadzące do rozwoju *in plus*, jak i *in minus*, mechanizmy uświadamiane i nieuświadamiane, planowane i spontaniczne”²⁰. Zdolności dziecka w wieku przedszkolnym, jak przyjęto, są w stanie potencjalności i mogą się rozwinąć prawidłowo lub wcale. Dzieci mogą również rozwijać się nieharmonijnie, co jest częstym przypadkiem, gdyż rozwój intelektualny i sprawności umysłowe wyprzedzają sprawności motoryczne (warunkujące poczucie bezpieczeństwa i samodzielności w czynnościach samoobsługowych), rozwój emocjonalny i społeczny. Trzeba zatem ujmować rozwój uzdolnień komplementarnie.

Dziecko przychodzi na świat z pewnym genotypem i wrażliwością na odbieranie siebie i świata. Stopniowo uczy się odbierać wrażenia, dzięki potrzebie zdobycia uzdolnień sensoryczno-motorycznych, już w pierwszych miesiącach życia kształtuje się prawidłowa koordynacja wzrokowo-ruchowa. Istotne jest ograniczanie intensywności bodźców do możliwości percepcyjnych dziecka oraz stabilność otoczenia, w którym będzie mogło podejmować własną aktywność. Obok koordynacji wzrokowo-ruchowej

¹⁸ W. Limont, *Uczeń zdolny. Jak rozpoznać i jak z nim rozmawiać*, dz. cyt., s. 54.

¹⁹ Tamże, s. 55.

²⁰ W. Andrukowicz, *By dziecko było geniuszem*, dz. cyt., s. 237.

dziecko rozwija też koordynację percepcyjno-fonetyczną. Jest to „zdolność łączenia tego, co doświadcza, z tym, co potrafi wyartykułować sygnałowo lub werbalnie, realizowana w interakcjach: opiekunowie – dziecko, dziecko – otoczenie”²¹. Uwzględniając koncepcję rozwoju E.H. Eriksona²², warunkiem rozwoju potencjalnych zdolności dziecka jest prawidłowe zaspokajanie jego potrzeb. Budowanie relacji z otoczeniem, odkrywanie siebie w działaniu sprzyja kształtowaniu obrazu własnego „Ja” oraz rozwojowi umiejętności lingwistyczno-komunikacyjnych. W kolejnej fazie życia, przypadającej między drugim a szóstym rokiem życia, dziecko ma potrzebę odkrywania własnej niezależności i samodzielności, autonomii i socjalizacji, „twórczej ekspresji i interakcji, emancypacji i zainteresowania ze strony otoczenia, która wyraża się między innymi przemieszczaniem, mówieniem, myśleniem, działaniem symbolicznym (zabawa) i rzeczywistym (czynności samoobsługowe)”²³.

Warunkiem rozwoju uzdolnień dziecka w tym wieku jest stworzenie odpowiednich warunków i atmosfery, w której będzie dokonywało wyborów, odnosiło sukcesy i ponosiło porażki. W tym czasie dziecko nabywa kompetencje językowe, które poprzez różne środki wyrazu w sposób twórczy eksponuje. Właśnie w tym okresie życia ma ono potrzebę wyrażania siebie poprzez ekspresję plastyczną, muzyczną, pantomimiczną.

W procesie edukacyjnym istotną rolę w rozwijaniu uzdolnień dzieci odgrywa odpowiednia atmosfera oraz osoba wychowawcy. Główną sprzyjającą kategorią rozwoju osobowości jest wolność i jej akceptacja ze strony osoby dorosłej²⁴. Odkrywanie wolności indywidualnej w granicach wolności społecznej kształtuje własną godność i szacunek do innych. Wolność łączona jest z odpowiedzialnością. Roman Ingarden pisze: „Osoba, która ma ponosić odpowiedzialność za swój czyn, musi być wolna w swych decyzjach i swych czynach”²⁵. Dziecko przejawia dążenie do samodzielności i sprawstwa. Wiesław Andrukowicz podaje, że „obniżenie poczucia sprawstwa wpływa hamująco zwłaszcza na aktywność twórczą”²⁶. Nadmierna kontrola ze strony osób dorosłych blokuje aktywność dziecka i możliwość odkrywania siebie i własnych zdolności. Wolność wyboru prowadzi do rozwoju myślenia, dostrzeżenia problemu, poszukiwania rozwiązań i dążenia do jego rozstrzygnięcia. Atmosfera wolności wymaga również aktywnej obecności osoby dorosłej, która ma wspierać dążenia dziecka.

²¹ Tamże, s. 242.

²² E.H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań 1997.

²³ W. Andrukowicz, *By dziecko było geniuszem*, dz. cyt., s. 244.

²⁴ R. Rorty, *Edukacja i wyzwanie postnowoczesności*, [w:] *Alternatywy myślenia o/dla edukacji*, red. Z. Kwieciński, Warszawa 2000.

²⁵ R. Ingarden, *Książeczka o człowieku*, Kraków 1973, s. 133, cyt. za: W. Andrukowicz, *By dziecko było geniuszem*, dz. cyt., 274.

²⁶ W. Andrukowicz, *By dziecko było geniuszem*, dz. cyt., s. 276.

Podsumowanie

Praca z dzieckiem zdolnym w przedszkolu powinna opierać się na różnych ujęciach pojęcia zdolność i być ukierunkowana na stymulowanie jego działań we wszystkich obszarach. W licznych koncepcjach pedagogicznych na temat uzdolnień dzieci zwraca się uwagę na potrzebę rozwijania zdolności twórczych. I rzeczywiście wiele programów autorskich nastawionych na indywidualne rozwijanie uzdolnień dzieci opiera się na prowadzeniu zajęć z dominacją aktywności artystycznej: plastycznej, malarskiej, muzycznej, tanecznej, teatralnej. Wynika to z obserwacji zachowania dzieci i znajomości praw rozwojowych. Potencjalne zdolności należy stymulować holistycznie, a twórczość jest podstawą myślenia, inteligencji i mowy, które wchodzi w zakres definicji dziecka zdolnego. W niektórych placówkach prowadzone są również zajęcia szachowe, wspierające rozwój myślenia logicznego i matematycznego. Należy zaznaczyć, że dużo dzieci zdolnych w sposób spontaniczny (lub stymulowany wczesnymi metodami nauki czytania) dosyć wcześnie wykazuje się umiejętnością czytania tekstów, koncentracją i dobrą pamięcią. To zróżnicowanie determinuje współczesnego nauczyciela do wczesnego rozpoznawania i indywidualnego planowania pracy, w której należy uwzględniać zarówno wybitne zdolności, jak i deficyty rozwojowe tych dzieci.

Na podstawie analizy teoretycznych założeń na temat zdolności nasuwać się następujące wnioski dla praktyki:

- każde dziecko w wieku przedszkolnym charakteryzuje się potencjalnymi zdolnościami, które należy rozpoznawać i stymulować;
- środowisko edukacyjne stanowi istotny czynnik zewnętrzny wspierający uzdolnienia dziecka;
- oprócz specyficznych (kierunkowych) uzdolnień należy całościowo ujmować edukację dziecka, które może mieć problemy społeczno-emocjonalne czy manualne;
- wiek przedszkolny jest etapem, w którym można niwelować braki rozwojowe i oddziaływać całościowo na rozwój dziecka;
- definicja zdolności ogólnych ukierunkowuje działania edukacyjne na rozwijanie koncentracji uwagi, pamięci, motywacji i zaangażowania, które warunkują ujawnianie się zdolności;
- wyzwalanie aktywności dziecka zależy od zaspokojenia jego potrzeb, atmosfery życzliwości, wolności i szacunku.

Ciekawym rozwiązaniem w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym realizującym powyższe postulaty jest system pedagogiczny Marii Montessori²⁷. Pozwala on na indywidualny rozwój każdego dziecka. Organizacja

tak zwanego przygotowanego otoczenia respektuje jego własne tempo rozwoju, umożliwia rozwijanie samodzielności w działaniu i myśleniu, rozwija koncentrację uwagi na wykonywaniu zadania zgodnego z potrzebami rozwojowymi dziecka. Stopniowe wprowadzanie dziecka w świat przyrody rozwija jego poznanie rzeczywistości bliższej i dalszej oraz relacji jaka zachodzi między nim a otoczeniem przyrodniczym i społecznym. Każde dziecko ma możliwość odkrycia własnych zainteresowań poprzez budzenie ciekawości różnorodnymi materiałami rozwojowymi. Poprzez dokonywanie wyboru własnej aktywności w atmosferze wolności dziecko poznaje siebie, kształtuje poczucie godności, które jest podstawą ujawniania się zdolności.

W ujęciu komplementarnym edukacja ma dostrzegać całego człowieka i dążyć do pełni jego możliwości.

Bibliografia

Andrukowicz W., *By dziecko było geniuszem. Wprowadzenie do edukacji komplementarnej*, „Impuls”, Kraków 2012.

Czaja-Chudyba I., *Jak rozwijać zdolności dziecka*, WSiP, Warszawa 2009.

Dyrda B., *Syndrom Nieadekwatnych Osiągnięć jako niepowodzenie szkolne uczniów zdolnych. Diagnoza i terapia*, „Impuls”, Kraków 2000.

Dyrda B., *Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne*, „Żak”, Warszawa 2012.

Erikson E.H., *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Dom Wydawniczy „Rebis”, Poznań 1997.

Gardner H., *Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce*, przeł. A. Janowski, „Media Rodzina”, Poznań 2002.

Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1973.

Karbowniczek J., Kwaśniewska M., Surma B., *Podstawy pedagogiki przedszkolnej z metodyką*, WAM, Kraków 2011.

Karwowska-Struczyk M., *Edukacja przedszkolna. W poszukiwaniu innych rozwiązań*, WUW, Warszawa 2013.

Kornhaber M.L., Wake W.K., *Inteligencja: wielorakie perspektywy*, przeł. M. Grabosz, M. Śmieja, WSiP, Warszawa 2001.

Limont W., *Uczeń zdolny. Jak rozpoznać i jak z nim rozmawiać*, GWP, Sopot 2012.

Nęcka E., *Inteligencja. Geneza. Struktura. Funkcje*, GWP, Gdańsk 2003.

Rorty R., *Edukacja i wyzwanie postnowoczesności*, [w:] *Alternatywy myślenia o/dla edukacji*, red. Z. Kwieciński, IBE, Warszawa 2000.

Rozporządzenie MEN z dn. 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży

niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych, Dz. U. Nr 228, poz. 1490.

Rozporządzenie MEN z dn. 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz. U. Nr 228, poz. 1487, ze zmianami z dn. 30 kwietnia 2013 r. Dz. U. 2013 nr 0, poz. 532.

Rozwijanie kompetencji kluczowych uczniów w procesie edukacji wczesnoszkolnej, red. nauk. J. Uszyńska-Jarmoc, B. Dudel, M. Głoskowska-Sołdatow, „Impuls”, Kraków-Białystok 2003.

Strelau J., *Inteligencja człowieka*, „Żak”, Warszawa 1997.

Surma B., *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Palatum, Łódź 2008.

www.ore.edu.pl (dostęp: 15.04.2014).

Załącznik do rozporządzenia MEN z dn. 23 grudnia 2008, Dz. U. z dn. 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17.

Założenia projektowanych zmian. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, Informator, Warszawa 2010; www.efs.men.gov.pl (dostęp: 15.04.2014).

Streszczenie

Praca z dzieckiem zdolnym w przedszkolu polega przede wszystkim na rozpoznawaniu jego zainteresowań, potrzeb i możliwości. Podstawą diagnozy dziecka zdolnego jest przyjęcie określonej definicji i koncepcji zdolności. Najczęściej przyjmuje się koncepcję zdolności ogólnej, która podkreśla, że osoba zdolna charakteryzuje się wysokim ilorazem inteligencji, twórczą postawą i silną motywacją do uczenia się. W przypadku dziecka w wieku przedszkolnym w większości programów i planów wychowawczych realizuje się wspieranie potencjału twórczego dzieci. Oprócz koncepcji zdolności ogólnej wyróżnia się drugą, która uwzględnienia zdolności specyficzne, kierunkowe. Najbardziej znaną i stosowaną przez pedagogów jest koncepcja inteligencji wielorakiej Howarda Gardniera. Zarówno teoretyczne założenia tej koncepcji, jak i diagnostyczne narzędzia pomagają w planowaniu zajęć ukierunkowanych na różne aktywności. Świadomość zróżnicowania rozwoju dzieci i ich możliwości nadaje nowy wymiar rozumienia celu edukacji jakim jest wszechstronny rozwój dzieci.

W Polsce w ostatnich latach podjęto kilka inicjatyw ukierunkowanych na pracę z dzieckiem zdolnym, doskonalenie nauczycieli w tym zakresie, uświadamianie nauczycieli i rodziców o potrzebie jak najwcześniejszego wspierania rozwoju dziecka i jego uzdolnień, zainteresowań. Wśród nauczycieli wychowania przedszkolnego stopniowo wzrasta świadomość

potrzeby wspierania indywidualnych potrzeb i zdolności dzieci. Istnieje coraz więcej placówek wprowadzających programy wspierania uzdolnień dzieci i starających się o uzyskanie odpowiednich certyfikatów. Jednakże problem dzieci szczególnie uzdolnionych jest specyficzny i dotyczy wielu aspektów, które należy brać pod uwagę w pracy wychowawczo-dydaktycznej.

Słowa kluczowe: zdolność, uzdolnienia, inteligencja, twórczość, praca dydaktyczna, programy wspierające uzdolnienia dziecka, dziecko zdolne

Working with Gifted Child at Kindergarten Level

Summary

Working with gifted children at kindergarten level is primarily a matter of identifying their interests, needs and abilities. The basis for diagnosing the gifted child is the adoption of a specific definition, and thus conception, of ability. A popular and widely accepted general conception of ability emphasizes that a gifted person is characterized by a high IQ, a creative attitude and a strong motivation to learn. In the case of children of preschool age, in most educational programs and plans one tries to support their creative potential. Apart from the general notion of ability, there is another conception – one which takes account of specific and directional abilities. The version of this that is most familiar to and used by educators is Howard Gardner's notion of multiple intelligences. Both the theoretical assumptions involved in this, and its diagnostic tools, can be of help when planning involvements in different activities. Awareness of diversity in respect of children's ability and development can add a further dimension to our understanding of education, supplementing that associated with universal features of their development.

In Poland in recent years there have been several initiatives as regards working with gifted children, aimed at training teachers in this area and raising teachers' and parents' awareness of the need for early support of the development of the child and his or her talents and interests. Among preschool teachers, awareness is gradually increasing of the need to support the individual needs and abilities of children. More and more institutions are introducing programs to promote the talents of children and trying to obtain the relevant certification. However, the problem of gifted and talented children is specific and affects many aspects, all of which must be taken into account in any educationally oriented teaching activities.

Keywords: ability, gifts, intelligence, creativity, educational work, programs supporting the gifts of the child, gifted children

Adres do korespondencji:
e-mail: basiasurma@op.pl